

ARVO MÄGI - ARNO VIHALEMM

VALIK KIRJU

Arvo Mägi ja Arno Vihalemm

Käesolev valik kirju on vaid tühine osa Arvo Mägi ja Arno Vihalemma aastatel 1955-1988 peetud kirjavahetusest, mida säilitatakse Eesti Kirjandusmuuseumis (*KM EKLA f 322 6:1 ja KM EKLA, reg 1995/38*). Koostamisel on ka suurem valik nendest 593st kirjast. See peaks kaante vahele jõudma 2000. aastal, jätkates alustatud raamatuga "Akadeemia kirjades. Ants Orase ja Ivar Ivaski kirjavahetus 1957-1981" (ilmunud 1997, koostanud S. Olesk). Nõnda hakkab laiema kultuuriavalikkuse ette jõudma huvipakkavam osa viimaste aastate jooksul Kirjandusmuuseumi saabunud suurtest väliseesti arhiividest.

A. Mägi ja A. Vihalemma kirjavahetus on väga tüüpiline kultuuriinimeste vaheline kirjavahetus, kus kõne all on nii paguluses toimiv avalik kultuurielu kui ka selle telgitagused, nii osaliste eneste loominguga seonduv kui ka peegeldused teiste tegemistest. Samas on see kordumatu ja omanäoline – nagu muidugi iga kirjavahetus – sest siin avanevad erinevad isiksused, kelle subjektiivse kujutuse kaudu kujuneb avalikest asjust värvikas, intensiivne, intrigeeriv pilt.

"Kord Vihalemm elas Ystadis / kunst-luule on ühes paadis..." seisab A. Mägi kirjas 1. novembrist 1958. Tõsi, A. Vihalemm elas Lõuna-Rootsis Ystadis alates 1948. aastast. A. Mägi elas esmalt samuti Lõuna-Rootsis (Kuddbys ja Ostra Husbys), kuid kolis hiljem põhja poole Stockholmi eeslinna Saltsjö Boo'sse.

Taoline vahemaa on küllaldane kirjakontakti põhjuseks, samas aga eelduseks, et see sai kujuneda vägagi operatiivseks, parimatel aegadel vähemalt kiri nädalas.

Kui Vihalemmal oli kunst luulega ühes paadis, siis A. Mägi kirjutab, korraldab, kõneleb peamiselt kirjanduse vallas. Kuid koos arutletakse nii kunsti kui kirjanduse üle, eesti asjade üle, kummagi loomingu üle – väga pingsalt töötab see kahemehe nõukoda ja laboratoorium, kriitikasektsioon, toimetus ja ateljee. Tulemuseks ei ole ainuüksi need 593 kirja, vaid mõlema korrespondendi elutöö, looming, mille üleslugemine ja ärakirjeldamine pikale veniks.

Väikese sissevaate kõigesse sellesse annavad need 7 kirja, kus peamisteks teemadeks A. Mägi koostatud luuleantoloogia "Eesti lüürika I-II (Lund, 1958-1959) ning A. Vihalemma mapi "Marionetid" (Ystad, 1985) edukas finiš ja vastukajad, mõlema mehe valmivad teosed (A. Mägil luulekogu "Regivärsid", romaanid "Paradiisi väravad", "Karneval", A. Vihalemmal luulekogu "Consolationes") ja nende eneste ning paljude teiste kriitilised ülesastumised pagulaskirjanduses. Kirjades vahetatakse "juhuluulet" – mille paremikust saab kunagi kogumikes "pärisluule" – aga ka marke, sest A. Vihalemmast on saanud kirglik filatelist. Kirjutati aasta 1959.

PS Autorite kirjaviis muutmata, va ilmsed näpuvead, mis parandatud vaikimisi.

Piret Noorhain

Eesti Kultuurilooline Arhiiv

■ Kuddby, 3. 3. 59.

Kallis Arno!

Tänu kirja eest! Aga – "tühi jutt, et tädi surnud – kus nahk ja kõrvad" – map polegi pealinna saanud. Kirjanduseõhtu¹ jäi ära, kuna härrad olid ruumide hankimisega hiljaks jäänud. Niisiis olin ilusti kodus ja pidasin aastapäeva Norrköpingus. Võib-olla tuleb see õhtu aprilli keskpaiku. Aga Pännu² käis siit läbi, kui ta pealinnast tuli, oli seal ka ajalehe tegemise asju ajanud – viimane "kobiminatsioon" on "Eskilstuna-Kurireni" juures, Kokla toimetamisel – aga kõiki mehi ühe mütsi alla pole saadud – egas eesti karakter ennast nii kergesti ei muuda³. Tellis minult siis ka ära Sinu arvustuse⁴ – mida kohe tänapäev raske südamega tegema hakkas, sest mis mina kunstist tean – tuleb umbes seda laadi, kui sel korral, kui parema puudumisel üks seitung saatis spordireporterit vaatama ja arvustama "Othellot" ja arvustaja siis leidis, et see Willy Shaeks on nimi, mida peaks tähele panema, sellest poisist võib veel asja saada, nii keskmises kaalus...

Ranniti arvustus⁵ on sedapuhku parem kui tal muidu – ta kipub väga kergesti õhku tõusma ja ära unustama, mis see oli, millest jutt pidi olema –

jätab maha luulepõhu,
tiiva alla saab kui õhu,
tõuseb taeva, kallid arm,
nagu paras kesaparm
kellel taguotsas kõrs –
kõrrest kasvab luuleõrs...

¹ Kirjas 8. veebruarist 1959 teatab A. Mägi, et kavatseb sõita Stockholmi 23. veebruaril toimuvale kirjandusõhtule, kus esinejateks B. Kangro, R. Kolk, K. Lepik, J. Talve jt.

² Bernard Kangro.

³ 1959 lõpetati "Stockholms-Tid-

ningeni" eestikeelse lisa väljaandmine (ilmus 1944-1947 pealkirja all "Stockholms-Tidningen Leheküljed Eestlastele"; 1947-1959 "Stockholms-Tidningen Eestlastele"). Samal aastal alustas "Eskilstuna Kurireni" juures ilmumist "Eesti Päevaleht".

⁴ A. Mägi, A. Vihalemma "Marionettide" puhul. Tulimuld, 1959, nr 1, lk 72-73. /Arvustus/ A. Vihalemm. Marionetid. Mapp linoollõikeid värssidega. Ystad, 1958.

⁵ Pole selge, kumba artiklit silmas peetakse, kas A. Rannit, Arno Viha-

Antoloogia⁶ on valmis – küllap saad varsti oma autorieks-plari ja paar kopkat raha. Hea, et niigi läks. Kui "iludusvead" välja arvata: **1.** Marie ja Arturi ballaadid muu lüürika sees, **2.** Marie minu meelest halb valik, ka ballaadide osas, **3.** paar Ranniti laulu, mida mina mingil tingimusel poleks sisse pannud ("Boris Vilde", "Heiti Talvik" ja "Ogygia saarel") – siis läheb ju korda.

Luule parandamise eest tänan – ja mõlemad parandused on arvesse võetud. Saadan jälle uut lisa – peale selle, mis "taevaliku otseimprovisatsioonina" siin sellele paberile valat. Luuleasi on edasi nihkunud – s. t. et "Regivärsid"⁷ veel selle sarjaga ei ilmu, vaid edaspidi. Ka kunstneriromaan⁸ tuleb järgmises poolsarjas – teen teda vahepeal pisut ümber – unenägusid ebareaalsemaks, naisi kangemaks, lõpu üllatuslikumaks – noor mees peab ometi vahepeal ühe ideelise puhangu saama – et siis 5 minutit enne lõppu jälle vanale laiale teele tagasi keerata. Aga eks näe, kui käsikiri jälle "koju" tagasi jõuab...

Sina aga tee oma luulekogu valmis ja anna sisse sabas seisma või järjekorda ootama. Muidu viimati saavad lugejad enne otsa...

Muus eluasjas on see liiga varajane ja ootamatu kevad nagu mõtlemise segamini lõonud. "Mõista ei midagi mõtelde", nagu mu lemmikluuletai ja "kaasmulk" Hendrik Adamson ütleb. Näis, kuna Rebane tema "kogutud" käiku laseb, kui lasebki – mul käsikiri ammu valmis, essee-ki koostatud jne.⁹

Gailit on viimaks oma viimase ja viienda novella valmis teinud¹⁰, nii et kooperatiivi A-sarjal jälle prunt eest ära, pärast seda tulevad Talve Juhansonil lood ehk Sjevjk teises maailma sõjas... Kes lugenud, ütlevad, et natuke lahjavõitu...

Aga sedapuhku lõpetame kirja poolel poognal, sest et

Ees nüüd ootab arvustus,
kange kunstikarvustus:
Viha sirgeldatud pilte –
köveraid kui kõrtsisilte –
ja ta peale maalit värssse –
keerukaid kui heinamärssse –

tuleb kaalu peale tõsta
ajatolmust puhtaks mõsta.
Publik näeb siis, mis on muld,
kus on sulaselge kuld,
kust ta viskab nagu tuld...
/väga kahe mõtteline värss!//

Tervisi ja kuulmiseni!

Arvo.

Sai tehtud
sai tehtud,
sai valmis –
just nagu laulusalmis.

Kas märgile laskis ligi?
Ent kirjutai kuivatab higi?
Või tabas raasuke märki?
Ja arvustai vahetab särki...¹¹

Sama päeva õhtul.

lemma "Marionetid", Vaba Eesti Sõna, 5. veebruar 1959, lk 5 (mille lõigend leidub kirjavahetuse juures) või A. Rannit, Arno Vihalemm Jaan Oksa taidelise tõlgitsejana. Tulimuld, 1958, nr 5, lk 237-243. (J. Oksa "Kogutud teosed" ilmusid 1957 A. Vihalemma

illustratsioonidega).

⁶ Eesti lüürika. I-II. Lund 1958-59.

Koost. A. Mägi.

⁷ A. Mägi, Regivärsid. Lund, 1963.

⁸ A. Mägi, Paradiisi väravad. Lund, 1960.

⁹ H. Adamson. Kogutud luuletu-

sed. Stockholm, 1963. Koost. ja järels. A. Mägi. Ilmus I. Rebase kirjastuses "Vaba Eesti".

¹⁰ A. Gailit. Kas mäletad, mu arm. III. Lund, 1959. Viiest novellist viimane kandis pealkirja "Võõras veri".

¹¹ vt viide 4.

■ Ystad, sel 19. 3. 59

Kallis Arvo!

Olen järeleehkendanud, et sinu kirjast on täpselt *något*¹² üle kahe nädala juba. Viimasel ajal on mul vastamine meeles mõlkunud, kuid on olnud muid kirjutamisi, mis pole mahti annud. Sain nimelt paar päeva tagasi selle patuga hakkama, et kirjutasin ühe "kriitika" Ivar G. "Mere" üle "Tulimullale"¹³! Loe ja kohku! Muidugi ei teinud ma seda enda algatusel, vaid Bänn käis pääle. "Vanad vaenlased" hakkavad lepituseks käsi sirutama ja kuna mina kogu aeg olen kahe vahel "hõõruda" olnud, siis ei jää mul muud üle kui oma lepitaja rolli edasi mängida ja ka kirjanduskriitikaga vusserdama hakata, mille eest Issand mind senini küll on hoidnud ja loodan, et ka edaspidi hoidma saab jne. Tõtt öelda meeldis mulle Ivari eelmine kogu rohkem, "Meres" on ta raevukus (omapära) nagu taltunud, kuid ta on siiski küps ja vormikindel mees ja oma värskses üsnagi huvitav. Sina leidsid "Teatajas" Elioti¹⁴, kuid ma ei usu, et tal E. oleks meeles mõlkunud. Või kes teab. Kuid ränk töö oli selle "kirjandi" tegemine minule – mis "kriitik" nüüd mina olen, ei tunne termineidki, ajan jambi ja trokei jalad sassi jne. Käisin siis kui kass ümber pudru ja pajatasin rohkem Ivari kahest kõige varasemast kogust! Sää! Sai "kriitilisem" olla ja nii on alati kergem. (Näis kas Bänn tõmbab maha selle osa?)

Antoloogia tuli mulle samal päeval kui sinu kiri. Tänu tegijale ja vaeva nägijale muudkui! Etteheita ei oska ma sulle midagi – selleks läheb kõrgemat koolitust vaja. "Proportsioonid" ja värgid – urisegu iga koer ise oma eest, mina olen oma kondiga rahul! Oli nagu pisut piinlikki iseennast lugeda... Nokkisin ka su "resümeed" lõpust ja kiidan sellegi heaks, mis puutub mõõ- tudesse ja mahtu jne. Mõnele detailile leiad muidugi vastuvaidlejaid. Mina vaidleksin siinkohal selle vastu, et sa Sanga puhul mainid *naiivsust* (minu lõikes). Ei – Sang polnud sugugi naiivne! Kui ta nii *tundus* mõnes kohas, siis oli see rohkem "pettuse mäng". Ta esikkogu tiitelgi – Üks noormees otsib õnne – kas sa usud et ükski *tõsiselt* naiivne paneks sellise päälkirja oma teoksele? Nojah – see "naiviteet" on ju muidugi ka olemas, kuid see on selliste intellektuaalsete tüüpide puhul nagu S. üks imelik-häbelik segu, teadlikuks saanud (või tehtud) naiviteet – kuid sel puhul ei ole see ju enam naiivsus. Kuid selle üle võiks pikki raamatuid kirjutada, sellep. on õigem, et lõpetan sellise targutuse siin kohal.

Sinu töö antoloogiaga on aga siis nüüd lõpule jõudnud ja sel puhul soovin sulle õnne! Raamat ise kroonib su tööd muidugi kõige paremini.

Et sa oma "Regivärssidega" viivitad, see ei mahu mulle hästi mõistuse sisse! Ise annad sa mulle häd nõu, et olgu mina kärmas jne - - - Kuhu minul kiirustada on? Sinul on aga raamat käsikirjas juba valmis! Bänn on kah "luulesid" pääle ajanud ja nii kraapisingi T.mullale mõned kokku, nende hulgas ka too Liiva Annuse lugu sinu kirjast¹⁵. Su Taaveti loo man hakkasid mu sõrmed jällegi "sügelema" ja ma "tõttasin" teda lõpust "drastilisemaks tegema". Kas võtad omaks?¹⁶

- - - - Taavet

Trummid löid hädalokku,
Koljatiga sain kokku
Aseda mäel.

"Tänane Taavet" ei kõla hästi. Muidugi oleks "tänane" täpsustamiseks tarvilik. XX sajandi? Ka mitte! Kikerpilli või Tomelilla või Pelgulinna siis? Ei tea kah. Mõttele järgi!

¹² pisut (rootsi k).

¹³ A. Vihalemm. Meri. Tulimuld, 1959, nr 1, lk 73-75. / Arvustus/ I. Grünthal. Meri. Neljas kogu luuletusi. Stockholm, 1958.

¹⁴ A. Mägi. Aastavahetuse luulet. Teataja, 1959, 7. veebruar, nr 6, lk 4. Teiste seas vaadeldakse I. Grünthali

luulekogu "Meri", mida iseloomustatakse järgnevalt: "Eri keskkondadesse haardumine, tihe viidete põimimine luuleteksti, piltide kiire vaheldumine teeb nende värsside lugemise üsna pingutavaks. Midagi T. S. Eliot`i stiilist on luuletajal võib-olla vaimusilmade ees kangastunud. Tiheda läbipõimumisega

liitub teatav staatilisus, reflekteeriv mõte omab ülekaalu dünaamilise tunde üle."

¹⁵ A. Vihalemm. Luuletusi. Tulimuld, 1959, nr 1, lk 1-2.

¹⁶ Nimetatud luuletuse A. Mägi algvarianti kirjavahetuses ei leidu.

Lingus ainuke kivi,
kolle kuid koletu rivi,
võim *nende* väel.

Ei aita kannel, ei ling –
lidu ja lippa, hing!
Särgiväel.

*Mitte "vilistide väel". Aitab "kollidest".
Rütmiliselt satume küll auku, kuid nende
(toonitatult) on siiski parem. "Kuid" peaks
sissetooma, et mitte eelmise rea "jälge-
desse" langeda. "Kontrast" rütmiliselt - -*

Pääle selle panen sulle siia "ergutuseks" ühe oma "viimase"

Poeedi uni. – (*kinniste silmadega*).¹⁷

Üks kalasabaga naisterahvas
mind unes vaevas –
mu pea oli põrgupakul,
kuid tagumik taevas

Siis tuli üks hiiglahobu
ja nõudis rokka.
(Olen muidugi tobu,
et mu unedes *kaer* ei lokka.)

Värsipuder ei vaja
küll mingit kokka –
– ma keetsin ja keetsin ning
pegas väristas mokka.

Ole siis sedapuhku tervistega!
Viha

■ Kuddby, 22. 3. 59.

Kulla Arno!

Kiri käes – värsiparandus arvesse võetud. Sinu enda värss väga lustiline. Aga ära Sa vaest peegasust (õigekeelsuse sõnastikus on see sõna tõepoolest kahe e-ga) nõnda trotsi – viskab seljast maha ja kui Doni kasakate trikid selged pole, et sõidu pealt jälle selga kargad, siis...

Mis arvustusse puutub, siis noris Bänn seda ka minult, kui ta siin käis. Miks ta äkki Ivariga leppida püüab, seda ma ei tea. Minu meelest on kaks põhjust võimalikud. 1. Nagu Sa tead (või ka mitte ei tea, mina ei tea, kas Sa tead...) tehakse praegu seismajääva STE¹⁸ asemele ehteestlaste kombel kahte lehte korruga. Kokla teeb Eskilstunas ja tema selja taga on muude kõrval (kelle kohta mul täit selgust pole) ka Bänn. Teist lehte teevad Kures ja Pekomäe (mis leht see küll tuleb, kummalgi pole toimetajale vajalikku kriitikameelt, organiseerimisandi, püsivust ega last but not least – kainust), nende taga on muu hulgas ka Produkt s. t. Kriisa – aga vist ka REE¹⁹ ja selle ning VEKO²⁰ salajased füürerid ja niiditõmbajad Lundis (firma Kant-Kauri). Kas pole võimalik, et Grünthal on ka Kokla-lehe taga (kuigi seni oli Kures tema suurim supporter STE juures)... 2. võimalus on see, et Bänn on (mitte enda vaid teisel poolsel algatusel) ägedasti

¹⁷ Luuletus ilmunud pisut muudetuna pealkirja all "Loomalood II" kogus "Consolationes" (Lund. 1961).

¹⁸ Stockholms-Tidningen Eestlastele.

¹⁹ Rootsi Eestlaste Esindus.

²⁰ Vaba Eesti Komitee.

tülli läinud oma pealinna tähtsama toega Kolgiga – ja otsib nüüd kuskilt häda sunnil uut tuge ja liitu... 3. Muidugi on võimalik, et leppimine sünnib puhtast inimese armastusest ja kristlikust meelest – kust mina tean... Kolgiga tüli ametlik põhjus on, et Kolgi novellikogu järgmisest poolsarjast välja jäi²¹. Noh, minu romaan jäi ka välja... ega sellepärast veel, pealegi on Kolgi novellid kehvad, ajast pärit, kus ta prosaistina n. ö. stiili otsis ja ta viimasest romaanist vähemalt kaks klassi tasemelt allpool, nagu ma talle endale ka telefonis ütlesin. Võttis jutu õigeks. Kuna ta nüüd tolles ameerika rahadega käitavas Vaba Eesti Komitees on ja peale selle "Teataja" majandusjuht, siis ei ole ka enam majanduspõhjus nii tungiv – ja ma ei tea, mis selle tüli päris põhjus on... Kui ma aprilli keskel pealinna lähen, siis vahest kuuleb lähemalt. – Üldiselt aga Sulle kui "noorele" arvustajale minu kui "vana" arvustaja poolt (üle 20 aasta seda musta tööd tehtud) teele kaasa need ilusad sõnad, mida Pekomäe Tartu linnas ühel varahommikul oma ausat leivatööd villkopaga toimetavale sibile oli öelnud: MIS SA SITAST MÕÖDAD, PANE UMBES!...

Sanga "naiivsus" – muidugi on Sul õigus. Aga ega niisuguses "ülevaates", kus terve eesti luulendus korraga tuleb sülle kahmata, pole kerge – muuhulgas saavad adjektiivid ja muud iseloomustavad sõnad ka otsa – ja siis paned vahel umbes – vt. eelpool... Vabandada võib muidugi sellega, et "lihtsale lugejale" – kelle jaoks see terve ülevaade ju tehtud ongi – Sanga värsid võivad tõepoolest naiivsetena näida, eriti kui ta Sanga ennast pole tundnud. *Så det så...*²²

"Regivärssidega" ei viivita mitte mina, vaid hoopis EKK²³ Lundis, kes ka selle on edasi lükanud, põhjendades, et minu "sulest" nagunii hiljuti on tulnud antoloogia ja sellega mittetasuvat (või vähemalt mitte nii ruttu tasuvat) luulet nagunii palju. Ilmub Kolgi luulekogu²⁴. Aga Sul soovitan rutata sellepärast, et kirjanduse – s. o. kirjastamise turg kitseneb küll aeglaselt ja järjekindlalt, nii et varsti võib tulla olukord, kus vähemalt luulet peab tegema luuletai jälle oma kulu ja kirjadega. Sellepärast – kes enne veskil, see enne jahvatab, vahest pääsed veel enne kolust alla, kui peenikesed luulepüülikivid lõplikult välja võetakse ja hakatakse tegema harilikku proosa-leivajahu romaanide ja vahel sekka ülesöelajahu mõne novellikogu näol²⁵.

Ise tegin "Paradiisi värvate" peramise otsa pisut ümber ja asi seisab, kevad-suvel mõtlen ette võtta ühe stilistilise viilimise ja teose pärast seda veel kord puhtaks kirjutada – ei tee kunagi kahju. Vaheajal katsun oma kavatsitavaid esseed paberile panna. Gailiti oma kõige enne ära lõpetada²⁶. Ta viimane kogu oli õige hõre – mees hakkab paratamatult vanaks jääma...

Paari päeva pärast jõuavad Pürrid²⁷ siia... Sellega seoses küsin, kas Sina ise ei kavatse ka kunagi suvepoole ennast "ülespoole" liigutada. Sügisel kolime siit "maaliliselt paigalt" ära külasse, siis pole enam ilus ega midagi... Või oled Sa ehtsa *skõuningu*²⁸ kombel ülbe ja uhkust täis igasugu "samojeedide" vastu...

Sedapuhku siis ilus tervis! Luulet ei ole, selle asemele poetan mõne margi ümbrikusse – ilusamad ja tulusamad.

Arvo

■ Ystad, 10. 4. 59

Kallis Arvo!

Ole tänatud heade sõnade eest "Tulimullas"²⁹! Ja muidu kah, kirjast juba kaua aega tagasi. Kuid pikema vastamise jätan tulevaks nädalaks, sedapuhku on mul üks äkilisem palve. Tead – mul läheks sedasinast intervjuud vaja³⁰, mul endal ST ei käinud, kuid kui sul vast on see

²¹ R. Kolk. Väikemees, miks nutad. Lund, 1960.

²² nii see nii. ~ nii see on (rootsi k)

²³ Eesti Kirjanike Kooperatiiv.

²⁴ R. Kolk. Müüdnud sõrmus. Kolmas kogu luuletusi. Lund, 1959.

²⁵ A. Vihalemma järgmine luulekogu "Consolationes" ilmub 1961.

²⁶ A. Mägi. Kas mäletad? Teataja, 1959, 28. märts, nr 13 (707), lk 3.

/Arvustus/ A. Gailit. Kas mäletad, mu arm. III. Lund, 1959.

²⁷ Helmut Pürkopi perekond.

²⁸ skånelane ²⁹ vt viide 2.

³⁰ Kahe muusaga käsikäes. /A. Mägi intervjuu A. Vihalemmaga "Marionettide" puhul/. "S-T Eestlastele", 1959, 18. veebruar, nr 40 (4144), lk 11.

kirjatükk tallele pandud, siis läkita ta minule (Bänn, saatan, oli ära visanud!), *omgående*³¹. Ma tahan seda Austraaliasse saata, "tutvustamiseks". Mul on sääli nimelt üks "lehvitaja"³², kes palub "isiklikke andmeid" ja et miks? ja kuidas? jne. (Saadeti Austraaliasse on juba kohale jõudnud, või jõudmas) – ühesõnaga kõik sellised asjad, mis tolles intervjuus mainitud on. Nii langeks mul ühe igavese pika kirja kirjutamise vaev ära. Ühtlasi teata mulle selle ajalehenumbri datum ja nr, siis tellin pressibüroolt vastava ja läkitan sulle laenu tagasi.

Olen olnud juba paasapühadest saadik (enne pühist) *ryggskotiga*³³ hädas – nii pool-pikali, pool-püsti. Ametlikult tõbiseks tunnistatud kuni 17. 4-ni. Päris tore – raha tuleb mis robinal – 5 kr päev! – südametunnistus on puhas, laisklemiseks. Ei ole vaja ateljeesse minna (ei *tohigi!*) ja võin rahulikult kodus marke leotada.

Heiss!

Viha

■ Kuddby, 13. 4. 59.

Kallis Arno!

Tänu kirja eest! Aga aidata ei saa mina Sind kahjuks teps mitte. Nende St. T. numbrit tee, mis minu käest läbi käivad, on pikk ja vaevaline. Tellib neid 1) üks mees Norrköpingus, loeb ja 2) annab mu naise onupojale kah Norrköpingus. Kui linnas käin, nii iga kahe nädala tagant, toon siis 3) pataka koju ja sirvin tunniga läbi – ja 4) panen pakki, saadan USA-sse, kus elavad mu ämm ja naiseõde. Nii on Sinugi intervjuu läinud seda liha teed ja tõenäoliselt ammu "ära-loetud" ja minema visatud. Väljalõikamise alal olen mina laisk ega viitsi paberit koju korjata, millest pärast nagunii enam jagu ei saa. Huvitavamad ja "kultuuriloolisemad" kirjad hoian siiski alles, nii et ka Sinu paberile pandud õpetussõnad on (esialgu) kadumise eest kaitstud. Muidu lõikan hädapärast välja iseenda teoste arvustusi, kui mõni hea inimene neid väljast-poolt Rootsist saadab, aga sedagi mitte alati... Umbes Sa ju tead, millal see jutt ilmus, las Pressibüroo või mõni lõikebüroo (neid peaks ka olema) uurib välja ja nõuab lehe kätte...

Muidu soovin õnne kriitikuna debüteerimise puhul. On kohe värskem tunne kui mõni uus inimene ehk homo nuovo või noovaja tshelovek sulle kätte võtab. "Vanad" kriitikud, kaasaarvatud allakirjutaja, on nagu vanad tohtrid, ei viitsi suuremat patsienti kuulata ega vaadata, heidavad silma peale ja kirjutavad kõharohu ning vitamiinid välja – aga kui teisel on hoopis kopsupõletik või polio! Kas Sa ei tahaks hakatagi karvustajaks? Igatahes "Teataja" kriitika *ordinarie*³⁴ koht on kohe vaba, kui soovi avaldad. Tingimused: plusspoollel toimetaja pealekäimine ja norimine, et tehku ära. Miinuspoollel lugejate, autori ja tema sõprade sõim, et pole aru saanud või teeb liiga või ei kiida küllalt. Majanduslik tulu: "Teataja" tuleb rahata koju kätte. Võta nõorist kinni, kui visatakse!

Isiklikust elust niipalju, et tegin Paasapühade ajal *påsksmäll*³⁵ ja sõitsin lumelopasel teel ühe "Volvoga" kokku. Tulemus: mõlemal autol ninad nässus ja protsess oodata... "Inimestega õnnetusi ei juhtunud" nagu seitungid Eestimaal sel puhul kirjutasid, kui kahte vastu klaasi löödud kulmu mitte arvestada – teises autos, sest "kes ees see mees" on ka maanteel see, kes sõidab suurema auto sees... Millega on tõestet tõik, et Su värssid omavad globaalset ehk ülemaailmset tõhusust³⁶. Auto saan alles ülehomme kätte, nii et vaikne kodus istumine... Naine lõhub taksoga ringi tõbiste man ja taksojuht läheb näost laiemaks ning rinnatasku tal pakse-

³¹ kiire (rootsi k).

³² A. Vihalemm levitas oma kunsti sõprade-tuttavate vahendusel – loomulikult ka A. Mägi kaasabil. Mainitud levitajaks Austraalias on tõenäoliselt Silvia Luige – Kuriste (vt S. Luige-

Kuriste kirjad A. Vihalemmale. KM EKLA, f 322, m 4:20).

³³ lendva, ristluuvalud (rootsi k).

³⁴ korraline (rootsi k).

³⁵ lihavõttekärgatus, (rootsi k).

³⁶ A. Mägi viitab A. Vihalemmale

värssidele: "Ainult see, kes ees, see mees / on ka taevariigi sees." Marionettid. Ystad, 1958.

maks. Pürkopid ja Arvi Moor olid muu hulgas seal autos sees, pidime dr. Valmre manu sõitma paasapühade head-paremat maitsma, ta ju pravoslavnõi ja laud paasapühade ajal toidust-joo-
gist loogas. P-sse läks see sõit! Muidugi oleks too toit-jook ju pikapeale sama teed läinud, nagu
mu viimane värss seda tõestab, aga siiski pikemat teed keele, kurgu ja muude elundite kaudu
ja selles on vahe...

Viimast "Mana" pole ma veel näinudki, seal olevat üht-teist huvitavat sees. Ei läinud ka
pealinna selle smälli tõttu, lähen alles mai lõpus, kui tuleb Kooperatiiva koosolek.

Lase endast siis ka muidu kuulda ja tervisi!

Arvo.

Lisaks mõned margid, Su enda saadet (ju Sa vist neid tagasi tahad) ja Soome omi. Tänavad
sõbrad sealtpoolt saadud antoloogia II köite eest...

PS. Su värssid T-s väga kenad ja kopsakad. Tee kogu valmis!³⁷

■ Ystad, 23. 4. 59

Kallis Arvo!

Või siis sina ei pea trükisõnast lugugi. Einoh – sain selle lehelõike siiski kätte ja saatsin
"tulu tooma" võsainimeste maale. Sulle aga lisan siin südamekinnituseks ühe teise lõike³⁸.
See Sõge(l) ainult eksib, kui ta päälkirjastab "kavatsetava" – nähtavasti mehike ei teagi, et
kavatsus juba tükk aega tagasi teostatud on. "Raskuspunkt" on aga kuidagi nihkunud Rannitile
ja tema "tõsiselt võtmisele". Teataja omaaegne õiendus³⁹ oli pisut ebatahtiline käik, nii et nüüd
tagantjärele veel selle ümber keerutada annab.

Kuid ära nori ausa ristiinimese "kriitiku-debüüdi" kallal! Ega ma seda pattu enam ei tee, elu
seeski mitte. Ja nii ei saa minust ka "Teatajas" sulle järglast. Ja see, kes on pandud orjama,
orjaku hea meelega, ütleb ometi kirjasõnagi – nii et, ära hakka midagi rakkeist välja kippuma.
Muide – sesse minu kirjatükki olid mõned "eksitavad trükivead" sisse tulnud, nagu näiteks
lhk. 74 5. rida alt "elamuslik *refereeritavaga*" p. o. "...*reflekteeruvaga*" ja lõpupoole kusagil
peaks olema, et "sonetivorm leiab *edukat* kasutamist" selle asemel et "me kuuleme... *edukat*
mere kohinat". Kuid see viimane kõlab isegi lustakalt, olgugi "sisuliselt pisut segaselt", ja võiks
järelilikult "allakirjutanu" kõõgis keedetud olla küll.

Et ühelt kriitikalt teisele siirduda⁴⁰ – "Tulimullas" on nad nii lähestikku päälegi – siin ei
passi mul enam oma "tunnustus-" ja tänusõnu sulle kordama hakata, lepi ainult mõne märke-
ga: Et sulle "Harjutuste..." puhul Kafka sitikalugu meenus, see vihje passib kui silmaauku ja
sellest on mul häämeel. Olin "Verwandlungit"⁴¹ mitte väga kaua enne selle lõike tegemist
lugenud – väga võimalik, et midagi jäi "joonte vahele". Vaba lehena lõikasin ka ühe teise "pu-
tuka" pisut varemini. "Sisuliseks mõistmiseks" jääb siiski tekst.

"Sub luna" kandle "konventsionaalsus" on puht *stiilivõte*: s. t. see on üsna "konventsio-
naalne kannel", mida vanajõmm helistab. Lihtsamalt ei saa seda mõtet pildis väljendada.

³⁷ Vt viide 15.

³⁸ E. Sõgel. Ühe kavatsetava "suur-
väljaande" puhul. Emigrantlike kirja-
meeste luuleantoloogia teise köite et-
tevalmistamisest. Tõe Hääli, 1959,
märts, nr 11.

³⁹ Vaba eesti kirjandus kodumaal
kõne all. Teataja, 1958, 27. september,
nr 18 (689), lk 6. Artikkel on vastuka-
jaks E. Sõgla raadiovestlusele, mis pee-

tud Tallinnas 26. juunil 1958 – "Pilk
eesti emigrantlikule kirjandusele".
"Teataja" kirjutab muu hulgas järgmist:
"E. Sõgel teeb juttu ka veel A. Rannitist
nimetades teda "juhtivaks kuulutatud"
kirjandusteadlaseks ja kriitikuks. Kes
on teda kunagi "juhtivaks kuuluta-
nud"? E. Sõgeli puudulikkude teadmis-
te kohta on parimaks tõendiks Ranniti
nimetamine "kirjandusteadlaseks".

Ometi on ju teada, et Rannitit on raske
tõsiselt võtta nii luuletajana kui ka
"kunsti- või kirjanduseksperdina".

⁴⁰ A. Vihalemm peab järgnevaga
silmas A. Mägi artiklit "'Marionettide"
puhul". Vt ka viide 4.

⁴¹ Franz Kafka. Metamorfoos. Aru-
anne akadeemiale, eesti keeles 1962.

Siiani olen seda "sugestiivset mappi" müünud 28 eksemplari! S. t. "ordinaariat". Käsitrukidega on aga küll kõik läbimüüdnud, vähemalt "pealaost". (2 eks. saatus on teadmata.) Praegu on täielikult stopp, nii et intervjuulõpu teist alternatiivi ("kui jään jänni...")⁴² tuleb edaspidi silmade ees pidada... Ja sina ajad mulle aga muudkui kogu-juttu! Mõtlen, et mis pagana kiirus mul siis ikka peaks sellega olema. Küllap jõuab ka. Ja teisi on ees. Kolk ja sina ja nüüd lõpuks kuulen kah, et Lepik tahab *valimikku* tegema hakata! (Ott Paju illustatsioonidega – olla "Teatajas" seisnud, kuigi minu silmad seda kohta ei leidnud.) Lepiku valimikul ei ole minu arvates küll suuremat mõtet – kogud on ju kõik paguluses ilmunud, seega kättesaadavad, antoloogias hiljuti isegi hea valimik jne. Ja mees ikkagi võrdlemisi noorepoole aastatelt alles. Andku pisut rohkem aega, saab rohkem valida! Illustratsioonide pärast siis? Kah kahtlane. Mitu aastat tagasi katsusin ma Bänni vedada libedale tema "illustreeritud valimikuga" – "tööülesannet" oli nagu hädasti vaja. Tegingi mitmed, setmed "joonistused" ja pidasime päris tõsiselt plaane, kuid Bänn leidis ühe "tehnilise konksu", mille varna kogu ettevõtte ära vabandas, viimaks. Võibolla ongi/oligi nii õigem, kuigi tema puhul valimiku koostamine oleks rohkem õigustatud kui Lepiku puhul.⁴³

Kuid kui sul midagi selle vastu ei ole, siis vaevan ma sind peatselt (?) palvega, et lööksid masinal mul jälle paarid laululeheküljed ümber. Lisaks juba lööduile. Peaksin siiski vaatama hakkama, kuipalju lehekülgi kogust veel vajaka on. Ja sina nagu kirjutasid kunagi midagi taolist, s. t. et sulle on värsitagumine (mõtlen seda sõna ainult *1 tähenduses*, s. t. "masinal värsi-de ümberlöömine") verre läinud jne.

Lõppude lõpuks tuleb sind õnnitleda, et on pääskmäll ainult autole pööna-panemisega lõppes. Ei – see masinate värk on üks vanakurja kiusatus siin maailmalikus elus! Nii hulluks juba aetud, et varsti tuleb imestada, kui keegi kodus voodis ära sureb. Muidugi on seegi "üks sitt puha", nagu su viimane värs⁴⁴ väljendas, vahe siiski – jälle su enda sõnade järele (viimases kirjas) – "tee pikkuses". Muide – sinu "pääskasmällist" tuli teade mulle ka "teisest allikast" samal päeval kui sinu kiri! Kus tegijaid, sää! nägijaid!

Ole tervistega!

Viha

P.S. Palun toimeta "filatelistika" filatelistile seegi kord tagasi. Kiitus seniste eest!

AV

■ Kuddby, 28. 4. 59.

Kulla Arno!

Tänu kirja ja lõike eest⁴⁵ – see viimane oli mul juba tükk aega teada, üks sõber Norrköpingust luges kohe telefoni teel ette. Näe, kus satub inimene seltskonda! Miks Sögel antoloogia "kavatsetavaks" teeb – pagulastele! – ei tea. Kas ta andmed puudulikud, või loodab ilmumise maha vaikida.

Kriitika asjas on kurb küll, et keegi mu "mantlit" oma kanda ei võta. Praegu on mul siin laual Asi "Heiastused"⁴⁶ – juba kaan on nii vilets, et sihukest pole ennem näinud. Muidu ta tõepoolest "heiastab" ehk peegeldab Lepikut, Grünthali, Rannitit, mõnes värsis ka Elsoni – ja muud ka midagi. Neljanda kogu puhul juba ikka nagu ootaks ka mõne sädemekese – aga puha on sõnad, sõnad, sõnad... Arvusta siis seda või ole!

⁴² Vt viide 30.

⁴³ K. Lepiku valikkogu "Ronk on laululind" ilmus Lundis 1961 Ott Paju illustatsioonidega.

⁴⁴ Nimetatud värsse A. Mägi eelmise kirja juures ei leidu.

⁴⁵ Vt viide 37.

⁴⁶ Harri Asi. Heiastused. Toronto, 1959.

Kogu aga tee valmis – saada kõik luuletused muudkui aga siia, mis ümber kirjutamist tahavad, saab tehtud – töö kiire ja korralik, nagu kodumaal kingsepa sildi peal. Miks Lepik kogutuid välja tahab anda? Noh, tema on üheliini mees. Sina kargad kunsti kallale, kui luule ei istu või kui arvustus liiga teeb ja vastupidi. Pänn ka mitte üksi ei luuleta, vaid romaaniaitseb, kirjab ja aitab ajalehti asutada, koostab pildiraamatuid jne. Mina kah võtan värsitegemist süütu hobina. Aga Lepik on meie paguluses (peale Asi) vist veel ainus, kelle kultuuriline elu värsitegemise küljes ja ainult selle küljes kinni on – sellepärast. Teised skaldid teevad ka muud – Kolk on proosameheks hakanud, sotsialist ka peale selle – Grünthal teeb ajakirja ja kultuurpoliitikat, Laabanil on sada ametit ja sadaesimene taskutiisikus jne. Nii et... psühholoogiliselt igati arusaadav. Bännu kallal olen mina ka urisenud, et tehku valimik, tal kodumaised pole rahvale kättesaadavad. Antoloogiasse valimise puhul ta millegi pärast kippus kodumaiseid ise kärpima ja paguluse viimastest kogudest manu tahtma, minu väärtushinnangud olid hoopis vastupidised... Aga mis sa teed ära...

Muidu on siin väga vaikselt läinud kõik, pealinnas käimata, "Managi" lugemata. Grünthal saatis mulle nimelt rahakaardi ja kirja, et maksku neli saadud numbrit ära, aga viiendat numbrit rahakaardil kaasas polnudki, nagu ikka tavaline komme oli vanasti. Mina maksin siis neli ära – oleksin varemgi seda teinud, aga rahakaarti varem kaasas polnud ja esimesel nr-il oli silt juurest, et "lahkeks tutvumiseks" või nii... Ja nüüd on viies number lugemata, Lepik lubas saata "lahkeks tutvumiseks", aga on ära unustanud ikka ja jälle. See pole veel midagi – aga Ristikivile oli esimese "Mana" nrisse sisse kirjutet toimetaja käega, et Karl R-kivile sõbralikus meeles või midagi taolist – ja rahakaart oli vahel. Noh, Andres Laur vahel küll jättis arvustuseks-rid saatmata, et tema raamat olevat nii hea, et arvustust ei vajavat – aga kui ta tutvumiseks saatis, siis raha ei küsinud. Nüüd lüüakse ameerika moodi kaks kärbest ühe laksuga. Uued mehed, uued kombed...

Toksin tasapisi oma kunstneriromaanide viimast korda puhtaks – tegin teist pisut ümber – vist neljandat korda, viskasin ühe naise välja, lasin lugejal õilsa illusiooni tekkida, et kunstnik pöörabki ümber ja saab hinge ning ihu kuradi käest lahti – aga kõik illusioonid on üürikesed... Muud sellega ei mõista teha. Romaan on sihuke värk, mis mulle ikka hästi ei istu. Kui selle ja oma "Karnevali" ka kunagi valmis saan⁴⁷, siis hakkam parem novellasid või eventuaalaselt kuuldemänge tegema. Lühem pingutamine – kui üks lugu valmis, siis on õhtal. Romaani-näruga sea nagu maailmatu telliskivi-hunikut – kui ühe kivi alt ära võtad, variseb terve logu kokku ja hakka jälle otsast. Eesti kirjandust studeerides olengi leidnud, et eesti meestest oskavad korralikult pikka romaani teha ainult kaks – Tammsaare ja Ristikivi. Gailit on ka ikka novelli või siis episoodromaanide mees, mingit head arengu-, probleemi- või miljööromaanide tema sulest pole tulnud. Teistest kõnelemata.

Suviste ajal mõtlesime teha väikese tiiru Värmlandi poole ja minna Kõksi mant läbi, kui ta kodus on. Tal olevat korter seestpoolt ära pintseldatud. Võib-olla saab vana Gee⁴⁸ poolegi sisse vaadatud.

Seniks kuulmiseni – ja saada kõik luulekäsikirjad või juba ümber tipitute muudetud ja parandatud trükid muudkui siia!

Tervisi!
Arvo

⁴⁷ A. Mägi. Karneval. Romaan vahe-mängudega. Lund, 1962.

⁴⁸ August Gailit.